

Kísérletek az immateriális és halhatatlan lélek természettudományi igazolására.

— Második és befejező közlemény. —

A tényeknek amaz újonnan gyűjtött csoportjában, melyről a múlt számban próbáltunk nagyon vázlatosan megemlékezni, némi nehézségek mutatkoznak a természettudományi monizmus*) fentartásával szemben. E nehézségek ugyanazok, amelyek az evolúció összes fázisain át táplálták az emberi elméletben azt a hitet, hogy az érzékek világán kívül vagy „felül” van egy nem érzékelhető világ a testnélküli intelligenciák számára. Majdnem általában ki lehet mondani, hogy a fejlődés minden fokán találunk az emberi társadalmakban bizonyos egyéneket, akik „természfölötti” hatalommal látszanak rendelkezni s akiknek mesebeli voltáról kezd letenni az emberi közvélemény, mióta szigorúbb megfigyelések alá sikerült vonni az ő cselekedeteikhez hasonló tényeket, melyek ma a természettudományokba való besoroztatásukat várják. A személyfelbomlások, poszessziók a középkorban ördögi megszállás címén szerepeltek, s az akkori sikeres ördögűzőket ma jó pszichiátereknek**) mondanók. A holtak megjelenő szellemeit ma a *sensory automatism* jelenségei közé sorolhatjuk, a kultúrátlan népek mágusaitól tanult kristály-nézéssel pedig ma tervszerű kísérletezés foglalkozik.***)

Igaz, hogy ezekre az összes tényekre állanak mindazok az ellenvetések, amelyeket az emberi tanúságok hűsége ellen föl lehet hozni. De a tények lelkiismeretes gyűjtői mindent elkövettek, amit csak ez ellenvetéssel szemben a ténygyűjtés ezen módjánál lehetett. Személyes utánjárás és levelezés útján szerezték be a végbement tényeknek több

*) Azt a monizmust értem, amelynek összefoglaló fogalma az energia s mely a természet jelenségeit az anyag jelenlétében lefolyó energiaátalakulásoknak tekinti.

**) P. Janet. *Neuroses et idées fixes*. II. köt. *Un cas de possession et l'exorcisme moderne*.

**) N. W. Thomas. *Crystall-gazing*.

személytől eredő s egymástól független előadását. Az ezekben foglalt tényeket pedig egybevetették az akkori újságok megbízható adataival. Másrészt a felsorolt tényeknek szembeszökő egyöntetűsége is nyújt némi biztosítékot arra, hogy ez a tényhalmaz több, mint jóhiszemű csalások sorozata, hogy ezekben az emberi fantázia futó szüleményeinél mélyebb igazságok rejtőznek s hogy ezekből személyiségünk szerkezetére, lelki életünk ismeretlen megalapozására még nagy és fontos következtetéseket fog vonni a tudomány.

Mi úgy akarjuk tárgyalni ezeket a tényeket, mint fővonásaikban autentikusakat, megbízhatókat, mert még ez esetben is ki tudjuk mutatni, hogy bármily kedvezőknek lássanak is e tények a dualista világfelfogásra, a természettudományi monizmust mégsem veszélyeztetik.

Hogy ezt beláthassuk, végig kell néznünk, hol tűnnek fel a tények sokaságában azok a nehézségek, melyekről említést tettünk. Ezek felsorolása után vázolni fogjuk azt az elméletet, mely tulajdonképpen merész kísérlet a dualizmusnak a monizmus köntösébe öltöztetésére. Végül pedig ki fogjuk mutatni, hogy ezt a monizmussá lett dualizmust sem kell elfogadnunk, még akkor sem, ha az összes tények az utolsó részletekig igazak is.

Nehézségek a monizmussal szemben és Myers elmélete.

Az első nehézség a kollektív hallucinációkban rejlik. Ha többen hallucinálnak ugyanakkor ugyanazt, akkor a hallucinációnak is megvan az a tulajdonsága, amit érzékleink objektív voltának gyakorlati kritériumául szoktunk használni: t. i. hogy más is érzékeli őket. Példa erre Mrs. Lett esete; hatan látták egyszerre mrs. Lett megholt apjának fantomját.*) Az ily esetek az érzéklet és hallucináció legprimitívebb megkülönböztető vonásának használhatlansága miatt azt a következtetést hívhatják ki, hogy a megholt személyesen jelen van.

Nehézséget okoznak mindazok a jelenségek, melyekben elhalt fantomjai révén a percipiens olyan dolgokról értesül, melyeket csakis a megholt tudhatott. Továbbá a helyhez kötött fantomok, bizonyos házak állandó kísértetei **) szintén az elhalt személyiségének folytatóságos hatóképességére látszanak vallani. Igen megkapok végül a megszállások ***) esetei pl. a „watekai csoda”, melyben valaki egy megholt személy emlékeit, értelmiségét és karakterét veszi föl, melyekkel szemben a gyors indukcióra hajló praktikus gondolkodásnak alig marad más menedéke, mint föltenni, hogy az elhalt szelleme személyesen beleköltözött valakinek élő testébe. Ugyanily rangúak a *motor automatism* azon esetei, melyekben csak egy-egy testrész kerül idegennek látszó intelligencia hatalmába; pl. a jobbkez, mely írásban közlekedik a környezettel *****)

*) F. W. Myers. *Human Pen.* II. köt. II. fejr. 711. §.

**) Myers, id. mű. II. köt. VII. fejr. 745. §. Esetek: 745. A, B, C, D az appendixben.

***) Myers id. mű. II. köt. IX. fejr. Svedenborg esetei 990. Home, Moses, Piper.

*****) Mr. D. D. Home. *His Life and Missions, by Mme D'Home* és sok hasonló mű.

Hogy mennyire nem kényszerítők mindezek a jelenségek, s mennyire megengedik a legmerevebb monizmust is, azt látni fogjuk. Előbb azonban be kell mutatnunk, mily elmélet alakulására adtak e tények alkalmat. Myers teóriájára célozunk, amit most röviden meg akarunk ismertetni.

Myers az új tények zavarában nem tud másképen egységet, rendet teremteni, mint azzal, hogy a szervezetet uralkodó szellemet (*spirit*), lelket (*soul*) tételez föl. Számára a „lélek” szó nem csupán tudományos segédfogalom, mint azt a mai pszichológia felfogja, mely a tudatjelenségek egységes forrása, „oka” számára ezt az elnevezést fogadta el. Myersnek ez a középponti fogalma egészen más valami. Számára a lélek bizonyos energia-egység, mi elszakadt a nagy kozmikus szellemi energia-készlettől és amiben személyiséggé egységesült szellemi funkciók állandóan folynak és ami bizonyos föltételek következtében egy időre használatba vette bizonyos anyagvegyületeknek, az emberi organizmusnak munkaképességét,*) saját munkaképességét ahhoz hozzáadta, az általa kémiaiilag produkálható érzéklési és idegfolyamatokkal összeszötte s az így kombinált működést fentartja mindaddig, míg azon organizmus képes folytatni azt a kémiai energizálást. Ennek megszüntével szükségkép magára marad és a tisztán szellemi világban folytatja energia-átalakulásait, melyek közé kell sorolnunk azokat a jelenségeket is, melyekben volt testének valami fantomja vagy más megnyilvánulása az élők számára fölismerhetővé válik.

Ez a hipotézis egyszerre megoldja a felsorolt nehézségeket, a kollektív hallucinációk, a bizonyos hajlékokat állandóan látogató fantomok, a titkukkal meghalt emberek fantazmáinak vallomásai s a személyfelbomlásoknak idegen személyektől származó megszállásra valló esetei mind igen világosak lesznek, mihelyt föltételezzük azt, hogy a test feloszlásával járó rázkódtatás a lélek számára legfeljebb súlyos krízisként szerepel, melyet az túlél és a nélküle is folytatható funkcióit tovább végezi.

A telepátikus jelenségek magyarázatára Myers nem használja fel az agyregzések hipotézisét. Egy ily hipotézisnek tulajdonképeni tudományos értéke nincs is. Egyetlen érdeme volna, hogy besorozná a telepátia jelenségeit a mechanikai „minden mozgás” világfelfogásba, de ennek igazi értéke csak akkor volna, ha a természettudományok összes tényei már be lennének sorozva s leírva, mint mozgásjelenségek s ez egyetlen tényen múlna a mozgáshipotézisek fentarthatósága. De ez a besorozás nem történt meg, sőt bizonyos, hogy a telepátia-nál mindenestre sokkal „egyszerűbb” jelenséget, a hőt sem lehet már mozgásformába önteni. A természettudományoknak nem is az a feladata, hogy az összes érzékletformákat azok egyikére redukálja, hanem mindenekelőtt az, hogy mindegyiknek saját külön törvényszerűségeit s a köztük levő relációkat lehető pontos tények alapján megállapítsa. A telepátia-nak sem létkérdése az, hogy agyhullámok közvetítik-e vagy sem, mint ahogyan a hőnek vagy elektromosságának nem létkérdése, hogy mily mozgáshipotézissel írjuk le.

*) Ezt a szót az energia szinonimájaként használom, mert a mechanikán kívül az energiának más értelmet nem lehet adni.

Vagy meg lehet állapítani az elmék távolbahatását mint pszichikai tény, hasonlóan a többi, elektromos, fénybeli, hőbeli távolbahatásokhoz, vagy nem. A ráalkalmazható elméletektől nem függ ez a ténymegállapítás.

Myers nem is részletez ebben az irányban. A telepátia tényét megállapítottnak véve azt az *agens* részéről, mint pszichikai kirándulást írja le, mi a *percipienssel* szemben, mint bizonyos pszichikai elemek betörése (*psychical invasion*) jelenik meg. A mi beszédmódunk és érzéklési formáink miatt fölvesz egy *meteterialis* közeget, melyen át a telepátikus hatások történnek s melyet a diszkarnált szellemek energiaforrásául is, közegéül is kell tekinteni. Legfontosabb egész felfogásában az, hogy az energia megmaradásának eddigi, bizonyos jelenségekben érvényesnek tapasztalt törvényét érvényesnek tételezi föl a meteterialis világban is, úgy, hogy az ő egész dualizmusa tulajdonképpen csak látszólag az; nem különbözik egyébben a mai természettudomány álláspontjától, mint abban, hogy az elektromosság, fény stb. számára föltételezett éteren túl még egy meteterialis környezetet is fölvesz a telepátikus közlekedések számára az inkarnált és diszkarnált szellemek között. Mikor a diszkarnált szellem valami módon, fantom, írásbeli üzenet stb. alakjában megnyilatkozik az inkarnált szellemek valamelyikének, akkor annak szervezeti energiájából használ el valamit arra, hogy benne azt az érzékletet okozza, melyről az őt fölismerheti.

Ez az egyetlen természettudományi gondolat, melynek formájában (a természettudományok mai állása szerint) ezeket a tényeket tekinteni lehet, ha fel akarjuk venni a diszkarnált szellemek létezését. Ez az elmélet nem dualizmus. Ez monizmus, a szónak eddig legpontosabban formulázott ledanteci értelmében.

Le Dantec monizmusának ez az értelme: „semmi sem történik az emberi szervezetben, amit mérésnek alávethető változások ne kísérnének”.*) A monizmus tehát egy kvantitatív összefüggéseiben szigorúan meghatározott világnak hite, amit az eddig megismert szigorú kvantitatív törvényszerűségek alapján kiterjesztettünk az egész mindenségre. Ezt a hitet Myers diszkarnált szellemei nem zavarják meg; ők ugyanolyan energiaátalakulások, mint a minőnek az egész világ minden jelenségét tartjuk. Ok ugyanoly kvantitatív összefüggéseknek, kérlelhetlen törvényszerűségeknek vannak alávetve, mint a mi materiális világunk. Myers mindössze egy új energiaformát adott a régiekhez, új közeget is adott neki s ha kísérletileg is teljes bizonyosság fog fennállni a telepátiára nézve, a meteterialis környezet fölvétele semmi-vel sem lesz szükségtelenebb a fény miatt felvett éternél. Csak egy dolog kérdéses még e vizsgálatok tárgyalásában. Vajjon föltétlenül a kényszer annak föl vételére, hogy diszkarnált szellemek is vannak a mindenségben? Ezt a kérdést kell a tényeknek eldönteni.

*) Le Dantec: *Les objections au monisme. Revue Phil.* 1906. 8. 9. Ismertetése a *Husadik Század* 1906. decemberi számában. Benczelits Jázon: *Le Dantec a monizmusról.* Óvatosságból meg akarunk itt jegyezni annyit, hogy bármennyire termékenynek tartjuk is a Le Dantec adta monizmus-definíciót, nem érthetünk egyet vele minden következtetésben, melyek szerinte szükségkép folynak eme definícióból.

Kell-e diszkarnált szellemeket föltételeznünk?

Vegyük sorra azokat a tényeket, amelyeket az imént nehézségek gyanánt említettünk s vizsgáljuk meg, nem gyűjthetünk-e olyan tényekkel támogatott fölvevéseket, amelyekkel ki lehetne kerülni a diszkarnált szellemek fölvételét s meg lehetne maradni a materiális világban.

Azt előre is látjuk, hogy e törekvésünk érdekében a telepátiát, mint a szubliminális rétegek közlekedésének módját, okvetlenül fel kell tételeznünk. Az erre utaló nehezebb ténycsoportokat vegyük sorba.

A kollektív hallucinációkra nézve többféle magyarázat lehetséges. Még a legnehézkesebb esetben is (hogy konkrétbben lehessen beszélni), az agy-hullámok hipotézisével is lehetségesek oly föltételek, melyek között a hatás bizonyos területre jutó, összes idegcentrumokra nézve érvényesül. Épen így elfogadható az a magyarázat is, hogy a percipiensek közül valaki közvetlenül nyerte a telepátikus hatást és a jelenlevő többieknek tovább adta. A házak állandó fantomjaira, a kísértetjárásra ugyanígy lehetne mondani, hogy a háznak a fantómmal ismerős lakói gyakorolnak telepátikus hatást az ott időző idegenre, aki a sohsem látott ember fantomját megpillantja.

A megszállások legkomplikáltabb eseteire is elegendő a telepátiát elfogadni. A „watekai csodá”-ban szereplő gyermeklány személyfelbomlása az elhalt és fölötte később uralmat vevő leány atyjának jelenlétében valószínűleg tőle eredő telepátikus hatáson történt. A telepátikus hatást még e jelenlét nélkül is föl lehetne tenni és természetes, hogy az még inkább kifejlődött az elhalt Mary otthonában, ahol a szülők, folytonosan elvesztett gyermekükre gondolva, egyszerűen telepátikus befolyással tették lányukká a hisztériás gyermeket. Az égiekről való álmódások teljes összhangzásban voltak a gyermek vallási fogalmaival úgy, hogy itt s az összes megszállásoknál is fel lehet tenni, hogy tulajdonképp telepátikus szuggesztió munkájáról van szó, mi igen alkalmas arra, hogy belőle a környezet diszkarnált szellemek szereplésére következtesen.

Új fölvevésekre csak azokban az esetekben van szükségünk, amelyekben a percipiens oly dolgokról értesül, amiket az elhalt személyen kívül senki sem tudott s általában mikor a percipiens elhalt személy fantazmáját látja. Ilyen esetekben, ha nem akarunk diszkarnált szellemeket hatókul felvenni, akkor fel kell tennünk Gurneyvel (amit később visszavon) hogy a telepátikus hatás bizonyos ideig lappangóan is jelen lehet a többi tudat alatti élményekkel együtt, míg elég kedvező föltételek nem alakulnak ki arra, hogy az illető elem felszínre kerüljön. Ezzel a hipotézissel a holtak megjelenését még inkarnált állapotukban megindult hatásukból lehet következtetni s a csakis általuk tudott dolgokról holtuk után megjelenő fantazmájuk vagy más megnyilatkozásuk által való értesülést úgy foghatjuk fel, mint még életükben ránk gyakorolt, s azóta szervezetünkben lappangó hatást, ami bizonyos kedvező föltételek miatt most tudatunk felszínére került.

Ha ehhez hozzávesszük a prenatális, az örökölhető telepátikus hatások lehetőségét is, továbbá hogy idegen, egymást nem ismerő egyé-

nek közt is lehetségesek telepatikus hatások, akkor teljesen fölösleges a diszkarnált szellemeket föltételeznünk.

A tények nem tagadják és nem állítják a diszkarnált szellemek létét. A tények nem tudnak döntení ebben a kérdésben, beleilleszkednek mind a két felfogásba.

Tehát két hipotézis közt van választásunk. Föltehetjük, hogy:

1. van telepátia,
2. idegenek közt is lehetséges,
3. a hatás egy darabig stagnálhat a tudat alati rétegben, míg kedvező föltételekhez jut.

A telepátianak kedvez:

1. a két egyén emocionális összetartozása,
2. az átvitt tartalom emocionális jellege a percipiensre nézve,
3. egyéni diszpozíciók különös alkalmassága (a második és harmadik miatt idegen személytől érdektelen tárgyat is kaphat),
4. egy egyénen belül a diszpozíciók koronkénti kedvezővé válása, aminek alapján a hatás néha késve jelenik meg.

Ha ezeket föltesszük, elvethetjük a diszkarnált szellemeket. Ha inkább ezek részére döntünk, ki lehet hagyni a lappangó hatások föltevését az egyéni diszpozíciók módosulásaival együtt. A csere aránytalansága szembeszökő.

A tények mai állásában ennél tovább nem mehetünk. Választhatunk két hipotézis között, de egyikre sem kényszerítnek a tények. A választás temperamentum dolga marad. Próbáljunk most egy pillantást vetni a lehetőségekre is, nézzük meg, mivel volna eldönthető a Myers által most már a monizmus keretébe szorított diszkarnált szellemek kérdése és egyáltalán lehetséges lesz-e azt valamikor eldönteni?

Dönthetnek-e tények a kérdésben?

Myersnek nagy érdeme, hogy módot mutatott arra, hogyan lehet a diszkarnált szellemeknek eddig csak dualisztikusan formulázott elméletét monizmussá egységesíteni.

Így ma, hogy a szellemvilág hívőinek nincs szükségük többé dualizmusra, talán még nehezebb eldönteni! azt, hoz-e a természet-tudományok haladása oly tényt, mely a monizmusnak e radikálisan különböző két fajtája, az immateriális energia-átalakulásokban hívő s az azokban nem hívő világfelfogás vitáját el tudja dönteni?

A vita nem fog heveségből veszíteni azzal, hogy egy hipotézis közös mederbe sodorta s csak részletkérdésben való eltérésre redukálta a két ellenséges világfelfogást, melyek Demokritos óta nyílt harcban állanak egymással. A kérdés, azért hogy a hipotézis egészének szempontjából részletkérdéssé lett, ép oly mélyen foglalkoztatja az emberi kedélyt s ép annyira egész érzelmi lényünk megnyilatkozása a benne való állásfoglalás, mint annakelőtte, mikor a diszkarnált szellemek hite örök és változatlan s változatlanságukban is hatásképes entitásokat helyezett a materiális világ fölé. Az emberi személyiségnek az az erős vágya, hogy mostani összetételében a test feloszlásán túl is megmaradjon, épen olyan erős ma is, mint bármikor, de az

ezzel elbánó értelem is ép oly könyörtelen ma, mint bármikor. Ezért mindig lesznek hívei mindkét tábornak, ha nézetkülönbségük az immateriális energia-átalakulásokra szorítkozik is.

Lássuk, mennyi potenciális hatalmuk van a tényeknek e kérdés eldöntésében. A tények többé-kevésbé pontos leírásához — ami föltételeik ismeretét is magában foglalja — megfigyelés vagy kísérlet útján juthatunk. Lehetséges-e ezen utak valamelyikén oly következtetésre találni, melynek végeredménye a diszkarnált szellemek létébe vetett föltétlen bizonyosság volna?

A megfigyelés adatai érzékletek. Az érzékletek energia-forrásául mindenkor az emberi szervezetet gondoltuk és kell gondolnunk ma is olyan értelemben, hogy azok bizonyos kémiai, biológiai átalakulások szolgáltatva energia-átalakulásnak eredményei. Ha tehát bármilyen tényt tapasztalok is, az mindig érzéseim vagy mondjuk, organizmusom adata lévén, mindig föltételezhetem, hogy energiaforrása az az anyagi rendszer volt, amit testemnek hívok. Ha tapasztalok oly érzékleteket, amelyek nem hasonlíthatnak mindennapi, jól ellenőrzött érzékleteimhez, más személyre vonatkoznak s ezen más személynek bizonyos tényleges és az érzékletemnek esetleg megfelelő állapotával összeesnek, akkor elég sok ilyen tény alapján megállapíthatom, hogy vannak oly érzékletemeim, melyek végső energiaforrása*) nem az én, hanem más személynek organizmusa; vagyis megállapítom a telepátia tényét. Ha elég sok adatom van rá, nem kell megijednem az állítástól a természet-tudományi gondolkodás nevében.

A harmadik lépés azonban, mit Myers az első kettőhöz hasonló bátorsággal megtett, nem olyan egyszerű. Ha elhalt személy testi alakját érzékelem, hangját hallom, vagy írását látom íródni a médium kezével, abból nem vagyok kénytelen ama személyiségek fenmaradására és diszkarnált jelenlétére következtetni. Nem látok egyebet, mint organikus funkciót s bármiről is értesüljek belőle, ami igazolni látszik a diszkarnálnak személyazonosságát, nem vagyok kénytelen hinni; mert ha egyszer fölvettem a telepátia tényét, akkor mindig azokat a működéseket oly hatásoknak tekinthetem, melyek energiaforrása vagy az illető szubliminális énje, tehát saját organizmusa, vagy egy valahol élő más organizmus, vagy a megholt személynek annak idején még élő organizmusa, melynek telepatikus hatása a kérdéses pillanatig lappangott a médium szervezetében.

A megfigyelés kvalitatív adatai tehát sohasem fogják eldönteni a diszkarnált szellemek kérdését egyszerűen azért, mert minden megfigyelés-adat érzéklet s mint ilyen a szervezetünk közvetítésével jön létre, vagy a telepátia föltételezése után más szervezet közvetítésével.

Lássuk most már ama beláthatatlan messze jövőbe is csak félve föltételezett kísérleti kvantitatív vizsgálatok hatalmát, amelyek erre a tárgyra esetleg több világosságot vetnek.

Gondoljuk, hogy nemcsak a mechanikai energia áll pontosan megdefiniált s minden rendszerre megadható szám gyanánt a tudó-

*) Energiaforráson mindenütt az energia-átalakulások kiválasztott kezdő-pontját értem.

mány rendelkezésére, hanem nagy célszerűséggel és használhatósággal meg vannak alkotva az összes energiaformák pontos fogalmai s mindenik energia-párnak megvan a maga equivalencia-egyenlete, mint ahogy ma a mechanikai és hőbeli a birtokunkban van. Gondoljuk, hogy megvan az energiák mindenikének a maga jól definiált mértékegysége, mert ezt az említett egyenletek föltételezik s az egyes energia-párok állandói nagy közelítéssel igazolódnak a kísérletek adataiban.

Az idevezető kutatásokból most bennünket a pszichikai és vitális energia *) összefüggése érdekelne. Ezek equivalencia-egyenletében vagy sikerülni fog találni egységes állandót, vagy nem. Ha sikerülni fog ily állandóra találni, úgy hogy az összes emberi működések eleget tegyenek néki oly értelemben, hogy egy zárt organizmusban a produktált energia-összefüggések nem hágnak át ezen egyenletek állításain, akkor a telepátia tényét nem kell fölvenni, mert szükségtelen idegen organizmusból fakadó energiát föltételezni a pszichikai élmények produktálására. Ha azonban ezekben a számokban zavar fog mutatkozni, az állandóul kívánt mennyiség nem akar bizonyos esetekben állandó lenni, akkor ezen pszichikai produkció-többlet hipotetikus értelmezése végett az ilyen eseteket egyszerűen „perturbációknak” fogja tekinteni a tudomány, mint ahogyan most annak tekinti az égitestek pályájának a hipotetikus ellipszistól való eltéréseit. A perturbációk „magyarázatául” fel fognak venni bizonyos az egyén organizmusán kívül fakadó energiát, aminek forrásául szabad lesz akár más élő szervezeteket, akár immateriális személyiségeket fölvenni. Ha a tudomány annyira jut, hogy kvantitatív összefüggésekben fognak előtte állni a személyiséget alkotó föltételek (!), akkor a funkció-többlet kedvéért fölvett új energia formájából meg lehet majd látni, lehetséges-e azokat személyes energiáknak tekinteni.

Azt azonban mindig fel lehet majd tételezni, hogy ezen energia-források valahol élő szervezetek, vagy valamikor élt szervezetek azóta lappangó hatásai, melyekben ezt az energiatöbbletet ki lehetne vagy lehetett volna mutatni. E mellett azonban azt is mindig föl szabad majd tételezni, hogy a kérdéses munkatöbblet diszkarnált személyiségek műve és sem mellette, sem ellene nem lehet döntő bizonyítékokat felhozni.

E mindig fenmaradó bizonytalanságnak gyökere az, hogy minden emberi tapasztalás érzékleteken át történik s minden mérés érzékletadat. Az immateriális energia munkája is oly érzékletadat lenne, mely maga már materiális megnyilatkozás s így a kutatás maga már úgy szerezne az energiaszámokat, hogy azt a munkát azon materiális lefolyás egyenértékéül tekintené. Így semmiféle megfigyeléssel nem lehet a materiális világból menekülnünk s nem lehet attól szabad létezőkre

*) Ma természetesen csak úgy gondolhatjuk el a pszichikai energiát, mint ami a vitális energia mérőszámaiban volna kifejezve olyanféleképen, mint ahogyan a kémiai energia kalóriákban, azaz hő-energia mérőszámaiban van kifejezve, de mégsem azonos a hő-energiával. Azonban egyáltalán nem lényeges, hogyan képzeljük a dolgot ma, mikor még olyan messze vagyunk a tényleges alkalmazásától, hogy az egész dolog utópisztikusnak látszik; továbbá úgy sincs egyébről szó, mint arról, mit tételezhetünk fel az energetikus világ-felfogás kiépítésének egy lehetőségéről.

következtetéseket vonnunk. S ha még azt a legszélsőbben utópisztikus állapotot is tételezzük fel, melyben az összes emberek egyetlen közreműködő társadalommá szerveződve minden egyes egyén összes energiáját folyton mérni lehetne s ezen mérésadatok rengeteg összegéből nyert energiaszámok diszkarnált szellemekre mutató fölösleget tüntetnének föl, akkor is e perturbációkról esetleg más bolygókon élő materiális szervezetek küldötte telepátikus hatásokra következtethetne az, akinek nincs kedve föltételezni, hogy diszkarnált szellemek vannak a mindenségben.

Szóval az energia-mérések legmerészebb utópiái sem tennének világossá többet, mint az élő szervezetek telepátiáját s a diszkarnált szellemekre való következtetésre nem kényszerítenének. Azonban abszurdummá se tudnák tenni őket. Itt tehát ugyanazzal az esettel állunk szemben, mint a természet akárhány jelenség-csoportjára alkotott hipotézis esetében. A tények türelmesek és többféle leírást is megengednek.

A fizika történetének egy érdekes jelenségét akarom idézni ennek illusztrálására, mi igen alkalmas a hipotézisek jelentőségének megvilágítására. Maxwell *) nagy munkáját az elektromosságról sokáig azért nem értették meg, mert abban Maxwell minduntalan más-más mozgás-hipotézissel él az elektromos jelenségek törvényszerűségeinek leírásában, aszerint, amint az elektromos jelenségek bizonyos mechanikai fogalmaknak való megfeleltetést kényelmesebbé teszik. A hipotetikus rezgés kilengései majd lineárisan, majd quadratikusan függenek az erőtől aszerint, hogy melyik teszi egyszerűbbé a tényleges jelenségek leírását. Poincaré**) volt, aki legradikálisabban tárgyalta le ez anomáliának látszó jelenséget azzal, hogy matematikailag kimutatta a következő nagyfontosságú természettudományi és filozófiai igazságot: ha lehet találni egyetlenegy mozgás-hipotézist, mellyel az elektromos jelenségek leírhatók, akkor szükségképen lehet találni akárhányat. Matematikusabb fogalmazásban: az elektromos jelenségeknek mint mozgástüneteményeknek leírására vagy nincs megoldás, vagy ha van, akkor végtelen sok van. E hipotézisek mindenike egyenlően „helyes”, mert egyenlőképen leírja a tényeket anélkül-, hogy velük ellentétes következtetésekre jutna. Minden egyes hipotézis egy jól sikerült és kirészletezett tudományos metafora, aminek a természet tényeinek összefoglaló áttekintésében s a törvényszerűségek egységesebb megfogalmazásában nagy szerepe van és érdemei elvitázhatatlanok, ha nem tekintjük többnek, mint ami és nem tulajdonítunk neki a tények „mögött” rejtőző valóság-értéket. A hipotézist értékessé csupán összefoglaló ereje és egyszerűsége teszi.

A világmagyarázó nagy általános hipotézisekre változatlanul áll mindez. A moniztnusnak mindkét fajtája leírja és összefoglalja a tényeket s legfeljebb arról lehet szó, melyiknek leírása egyszerűbb. Ennek eldöntésére ma még nem is gondolhatunk. A tények azonban mindkét értelmezéssel ugyanazok a tények maradnak. S az emberi kutatás a ténymagyarázatokban sohasem fog mást tehetni, mint hogy a tényeket bizonyos fogalom-összetételek kereteiben elrendezi s azokat

*) Maxwell, *Electricity and magnetism*.

**) Poincaré. *Electricité et optique*. I. köt. Introduction.

ilyformán áttekinthetőbbé teszi. Több ily lehetséges tényösszefoglalás közül való választás mindig egyéni s mellékcélok kormányozta önkény marad. Így a diszkarnált személyekben való „hit” is mindenkor egyéni temperamentum kérdése s a tények mibenlétére nézve teljesen közönbös marad. Immateriális azaz érzékelhetlen lefolyások ránk nézve értelmetlenek és lehetetlen oly tényt találnunk, mely fölvetelükre kényszerítene; de ép így lehetetlen oly tényt találnunk, mely tagadásukra kényszerítene, semmiféle rájuk vonatkozó tény nem lehetséges sem mellettük, sem ellenük. A mi világunk az élmények világa és minden törvényszerűségünk élmények rendje. Amit ezeken túl föltételezünk, az bizonyos határok közt önkény marad, mert a diszkarnált szellemek léte vagy nem léte sohse lehet élményeink tulajdonképe ni tárgyává; mindazon tények, amiket átélhetünk, ami inkarnált állapotunkban történnek meg, ezen állapot megismerési formáiban jelennek meg előttünk s hogy élményeink közé nem sorozódó úgynevezett „okaikról” mit gondolunk, az önkényes, az dogmaszerű és hipotetikus, így a *Society of Psychical Research* problémája, mely tényekkel kísérti meg eldönteni a lélek halhatatlanságát, meddő. Diszkarnált szellemek léte sohse válhatik tényvé számunkra, hanem mindenkor az általunk tapasztalt közvetlen tényeknek magyarázó, hipotetikus kiegészítése, aláfestése marad, s e hipotetikus kiegészítésben a tények által megtúrt önkény mindig fog találhatóni más föltételezett összefüggéseket is, melyek éppen úgy „magyarázzák” élményeinket, mint a diszkarnált szellemek föltevése. Ezek a különböző hipotetikus keretek értelmünk szemében mindig egyenlő rangúak lesznek s a közöttük való választás mindig emocionális logikátlan önkény feladata marad.

Dienes Valéria.

